

Список використаних джерел:

1. Барка В. К. Проблеми синтезу традицій і новаторства в розвитку культури і мистецтва України / В. К. Барка // Народна творчість та етнографія. – 2004. – № 4. – С. 52–60.
2. Горбань Я. В. Аматорський театр у період сучасних суспільних трансформацій (до проблеми визначення соціокультурних показників) / Я. В. Горбань, І. І. Білоус // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2013. – № 34–36. – С. 72–77
3. Корнієнко Н. М. Український театр у переддень третього тисячоліття. Пошук. – К. : Факт, 2000. – 160 с.
4. Наконечна О. В. Детермінанти створення і втілення сценічного образу в театральному мистецтві: Монографія / Оксана Василівна Наконечна. – Одеса: астропринт. – 2006. – 248 с.
5. Театральна культура України / Артклас. – 2010. – № 5. – С. 2–11.

Lukasz Majewski

Opiekun Naukowy: dr hab. prof. AJD Robert Majzner

**KOŚCIÓŁ CZĘSTOCHOWSKI W DOBIE PRL-U. TRUDNE RELACJE
Z WŁADZĄ LUDOWĄ.**

Kościół częstochowski w okresie PRL znajdował się pod szczególnym nadzorem służb bezpieczeństwa. Wynikało to z faktu, że diecezja częstochowska stanowiła główną trasę wielu pielgrzymek i była miejscem tranzytowym dla katolików różnych narodowości zmierzających na Jasną Górę. SB mocno interesowała się miastem jako siedzibą biskupa diecezji, gdzie duchowni angażowali się w różnorodne uroczystości, a szczególnie obchody tysiąclecia chrztu Polski, a także mocno walczyli o pozycję kościoła oraz kierowali oporem mieszkańców miasta przeciwko budowie przejścia podziemnego pod al. Sienkiewicza. Stosunek władz państwowych i ich terenowych agend do niej wykroczał więc często poza «codzienne» ramy schematów relacji państwo-kościół¹.

Ze względu na te wszystkie czynniki, plany operacyjne władzy ludowej względem diecezji dotyczyły zarówno walki z duchowieństwem świeckim i jak i zakonnym. Aparat bezpieczeństwa próbował dokonać podziału wśród kapłanów częstochowskich, ze względu na ich stosunek do władzy komunistycznej. Za pozytywnie nastawionego do zmian ustrojowych w Polsce uważano bp. Teodora Kubinę, natomiast za przeciwnika uchodził bp sufragan S. Czajka i jego

---

¹ P. Wolnicki, *Administracja publiczna wobec kościoła częstochowskiego w latach 1950–1975*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Administracji AJD w Częstochowie”, 1(5)/2012, s. 47-48.

krytykowano i szykanowano¹.

Do pierwszego starcia na linii państwo-kościół doszło już 26 kwietnia 1946 r., kiedy to został aresztowany bp częstochowski Stanisław Czajka. Pretekstem było oskarżenie o współpracę z podziemiem zbrojnym. Wkrótce więzienie zamieniono na areszt domowy, jednak biskup próbował potępić te działania i złożyć skargę w liście do Bieruta².

Duchowni, których działalność uznawano za wrogą, najczęściej mieli stawiane zarzuty tj. współpraca z Niemcami w czasie wojny, nieprawidłowości finansowe, a także przestępstwa o charakterze seksualnym. Wśród aresztowanych kapłanów z diecezji częstochowskiej byli: ks. dr Andrzej Marchewka, ks. Marian Łosoś, ks. Wacław Ortowski, a także ks. Stefan Faryś³. Pierwszy z nich został po wojnie redaktorem naczelnym Tygodnika Katolickiego Niedziela. Ponadto był czynnym działaczem Stronnictwa Pracy Karola Popiela. Mimo rezygnacji z funkcji kierowniczej tej organizacji, ks. dr Andrzej Marchewka nadal utrzymywał kontakty z podziemiem i członkami Stronnictwa, za co w 1947 roku został aresztowany i ponad rok spędził w więzieniu⁴.

Pozostała trójka na co dzień dokonywała posług kapłańskich na terenach ziemi wieluńskiej, nieopodal miejsc, gdzie funkcjonowali członkowie Konspiracyjnego Wojska Polskiego. Ich kontakty z KWP ograniczały się jedynie do spraw duchownych, sakramentów itd. Księża ci najpewniej w żaden sposób nie angażowali się w działalność polityczną, o zbrojnej już nie wspominając. Skazujące ich wyroki były wydane w oparciu o zeznania wymuszone na duchownych przez bezpieczeńkę torturami⁵.

W 1948 r. uwięziono, a następnie skazano w trakcie procesu ks. M. Łososia, ks. W. Ortowskiego – proboszcza parafii w Konopnicy oraz ks. S. Farysia – wikariusza w Radlicach. Dwaj ostatni mieli pomagać ks. M. Łososiowi w kolaboracji z Konspiracyjnym Wojskiem Polskim. W. Ortowski za współplanowanie zamachu na komendancie gminnym organizacji Służba Polsce, skazany został na karę śmierci. Dzięki wstawiennictwu biskupa T. Kubiny, prezydent skorzystał z prawa łaski i karę zamienił na dożywocie, które kapłan odbywał w Raciborzu. Opuścił więzienie po amnestii w 1956 r. Z kolei S. Faryś został skazany za mniejsze przewinienia

---

1 T. arnowiecka-Gryz, *Czajka Stanisław*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL*, pod. red. J. Myszora, t. 2, Warszawa 2003, s. 42.

2 A. Szczyпка, Aparat bezpieczeństwa w powiecie częstochowskim w latach 1945-1956. Struktury i działalność, „Zeszyty Historyczne”, 2009/10, s. 145-147.

3 J. Związek, *Wyroki Sądu Wojskowego w Łodzi z dnia 4 marca 1949 r. w sprawie kapłanów częstochowskich*, [w:] *Historyk i historia. In honorem Henrici Dominiczak, Częstochowa 1999*, s. 147-150.

4 AKMCz, bez sygn., Teczka osobowa ks. A. Marchewki; J. Związek, *Antoni Marchewka*, [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989*, pod. red. J. Myszora, T. I, Warszawa 2002, s. 170-171.

5 M. Mikołajczyk, *Oblicza potworności tamtych lat*, „Niedziela” 1994, nr 35, s. 4-5.

na 8 lat pozbawienia wolności. Wyrok odsiedział w Rawiczu i Wronkach, wyszedł na wolność 24 marca 1955 r¹

W dniach 13–15 października 1947 r. w MBP w Warszawie odbyła się ogólnopolska narada inicjująca plan ataku na Kościół Katolicki w Polsce. Zostały wymienione zadania, jakie mieli wykonać funkcjonariusze bezpieki. Było to m.in.: tworzenie sieci agenturalnej, rozpracowywanie duchowieństwa i instytucji kościelnych, likwidowanie organizacji katolickich, usuwanie katechetów i religii ze szkół, przeciwdziałanie pielgrzymkom do miejsc kultu². Wypełniając te wytyczne, funkcjonariusze UB próbowali werbować agentów i informatorów wśród duchowieństwa. W tym celu zakładano Teczki ewidencji operacyjnej na księdza, czyli TEOK. Były one zakładane na każdego duchownego, łącznie z zakonnikami i alumnami wyższych seminariów duchownych. Były formą permanentnej inwigilacji księży.

Już sierpniu 1949 r. zostało zarejestrowanych w diecezji częstochowskiej w otoczeniu duchowieństwa świeckiego 11 informatorów, a wśród nich było kilku księży³. Byli to agenci o ps. «Antena»⁴, ps. «Kuba»⁵, oraz informatorzy o ps. «Kończyna»⁶ ps. «Wroński»⁷. Częstochowska kuria biskupia obok kieleckiej, krakowskiej, katowickiej i wrocławskiej była najbardziej opanowana przez agentów⁸. Urząd Bezpieczeństwa PRL czy późniejsza Służba Bezpieczeństwa mocno inwigilowały środowiska kościelne. Represje dotyczyły nie tylko księży diecezjalnych lecz również zakonników i zakonnice. W ciągu ośmiu lat, od 1945 do 1953 roku 54 osoby w habitach straciły życie, a ponad 170 pozbawiono wolności. Agenci skierowani do rozpracowywania duchowieństwa wykorzystywali często naiwność młodych kapłanów. Ich niespełnione ambicje, chęć osiągnięcia korzyści materialnych czy szereg innych spraw powodowały, że zgadzali się na współpracę. Nie wszystkie zgody były jednak dobrowolne, bowiem wielu księży było do takiej współpracy zmuszanych, poprzez zastraszanie i szantażowanie np. materiałami, które mogły ujawnić problemy natury moralnej danego duchownego, czy chociażby

---

1 J. Żurek, „Prawo jest dla nas, a nie my dla prawa...” (*Duchowieństwo katolickie przed sądami komunistycznymi*), [w:] Represje wobec duchowieństwa Kościołów chrześcijańskich w okresie stalinowskim w krajach byłego bloku wschodniego, pod. red. J. Myszora, A. Dziuroka, Katowice 2004, s. 144-145.

2 H. Dominiczak, Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956. Taktyka, strategia, metody, cz. 1, Lata 1945–1947, oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1994, s. 126–137

3 AIPN Ka, sygn. 011/1, t. 2, Raport miesięczny za miesiąc sierpień 1949 r., k. 218.

4 AIPN Ka, sygn. 011/1, t. 3, Meldunek dzienny za dzień 16 października 1952 r. w związku z zabezpieczeniem akcji wyborczej, k. 91.

5 AIPN Ka, sygn. 011/1, t. 3, Meldunek sytuacyjny dotyczący sytuacji przedwyborczej na terenie miasta i pow. częstochowskiego, k. 159.

6 AIPN Ka, sygn. 011/1, t. 4, Sprawozdanie kwartalne PUdsBP w Częstochowie za okres od dnia 1 lipca 1956 r. do 30 września 1956 r., k. 69.

7 AIPN ka, sygn. 011/1, t. 3, Sprawozdanie miesięczne za okres od dnia 1 października 1953 r. do dnia 1 listopad 1953 r., k. 374.

8 H. Dominiczak, Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kociołem katolickim..., s. 105–106.

неправidłowości finansowe. Wielu księży w zamian za wyciszenie tego faktu, zgadzało się na współpracę ze Służbą Bezpieczeństwa. Współpraca ta polegała na donoszeniu, nie czytaniu w czasie Eucharystii listów Episkopatu Polski, czy też na działaniu wbrew poleceniom biskupa. Najprostszą metodą werbowania agentów w sutannach był więc po prostu szantaż¹.

W diecezji częstochowskiej planowano koncentrację przedsięwzięć w kierunku: wszechstronnej kontroli zamierzeń i działalności kurii biskupiej; pogłębienia konfliktów biskupa Musiela z pozostałymi biskupami w kurii, z klerem parafialnym i Zakonem OO. Paulinów na Jasnej Górze. Ustalać wszystkie jego potknięcia i wykorzystać do ustawicznego kompromitowania jego osoby; rozpoznania nowych form duszpasterstwa stanowo-zawodowego na parafiach o zorganizowania grupy operacyjnego dotarcia do tworzących się tzw. grup elitarnych². Ponadto zalecano za pomocą działań operacyjnych wpływać neutralizująco na inicjowane przez biskupa Barełę nowe formy duszpasterstwa akademickiego; zaktzywizować pracę operacyjno – rozpoznawczą nad punktem informacyjnym dotyczącym powołań kapłańskich, którą to instytucję zorganizował na Jasnej Górze biskup Bareła w związku utrzymującym się od lat słaby naborem alumnów do Częstochowskiego WSD. Prace ustalające kandydatów na kleryków prowadzić stale w oparciu o rozpoznanie w parafiach, a z ustalonymi kandydatami przeprowadzić rozmowy lub stosować wobec nich przedsięwzięcia, których celem będzie odciążenie kandydatów od wstępowań do WSD. Ponadto zamierzano wpływać na kurię częstochowską, aby wbrew podjętej decyzji, nie omijała dekretu o obsadzaniu stanowisk kościelnych w swojej diecezji. Zalecano również rozpoznać plany kurii zmierzające do zorganizowania uroczystości kościelnych z okazji jubileuszu 50-lecia powstania diecezji częstochowskiej (1975r.). Uroczystość ta zbiegła się z przewidywaną na ten okres peregrynacją obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w tej diecezji. Te uroczystości również czujnym okiem obserwowała Służba

Дмитро Макаренко

Науковий керівник: к. п. н. Ковальчук Н. П.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

В сучасних соціально-економічних умовах нагальною є проблема забезпечення соціально-педагогічної допомоги дітям трудових мігрантів. Так як частка клієнтів, які потребують цієї допомоги постійно збільшується, через те, що такий вид заробітку часто виявляється вимушеним внаслідок проблем фінансового утримання сімей громадянами.

---

1 М. Mikołajczyk, *dz.cyt.*, s. 25-27.

2 IPN Ka 07/2, t.3, Sprawa obiektowa «Rada» dotycząca obserwacji i kontroli Kurii Diecezjalnej w Częstochowie, k. 293-294.